

Adelsö Hembygdslag

Verksamhetsberättelse för Adelsö Hembygdslag för år 2014

Styrelsen har under året bestått av

Ordförande	Lars Skedinger
Vice ordförande	Agneta Collberg
Kassör	Göran Lindblad
Sekreterare	Jan Bystedt
Ledamöter	Siri Lundmark Per Lundstedt Stintan Qviberg
Suppleanter	Gunnar Axe Anders Ellström Mats Lundgren
Hedersledamot	K V Jacobson

Övriga poster och uppdrag inom Adelsö Hembygdslag

Revisorer	Seth Björk Eva Holmberg
Revisorssuppleanter	Madeleine (Lene) Wallin Eva Wiklund
Valberedning	Jan Gertz (sammankallande) Seth Björk Britta (Titti) Ekman

Kontaktperson gentemot Adelsö föreningsråd Mats Lundgren

Programkommittén Lars Skedinger (sammankallande), Jan Bystedt, Anders Ellström

Dokumentationskommittén Lars Skedinger (sammankallande)

Fotogruppen Anders Sahlén (ansvarig), Göran Lindblad

Dokumentgruppen Lars Skedinger (ansvarig), K V Jacobson

Museikommittén Per Lundstedt, Mats Lundgren

Reparationer och underhåll av byggnader Mats Lundgren (ansvarig), Gunnar Axe,
Per Lundstedt

Bagarstugan och bakningsdagar Agneta Collberg

Örtagården och trädgården Siri Lundmark

Stugfogde Mats Lundgren

Hemsidesansvarig Göran Lindblad

Adelsö Hembygdslag

Medlemmar

Antalet betalande medlemmar var 97. Medlemsavgiften för år 2014 var 100 kr. Föreningen har en hedersmedlem: Johan af Klint.

Möten

Årsmötet hölls söndagen den 16 februari i Hembygdsgården. Protokollet finns att läsa på Hembygdslagets hemsida.

Efter det formella årsmötet berättade Björn Rydberg under rubriken "Från kungatron till schlagertron?" om Ingvar de Forest, som länge var bosatt på Adelsö där han framgångsrikt födde upp hundrasen Siberian husky. Enligt egen utsago härstammade han från prinsen av Wales (sedermera Edvard VII). Se även nedan.

Styrelsemöten. Styrelsen har under året haft 10 protokollförda sammanträden. Protokollen återfinns på Hembygdslagets hemsida.

Stöd och bidrag

Från **Ekerö kommun** har föreningen erhållit ett verksamhetsbidrag på 6.500 kr. för år 2014. Studieverksamhet och guidningar har skett i samarbete med **Studieförbundet Vuxenskolan**, varifrån hembygdslaget fått 4.600 kr. i bidrag.

Aktiviteter och arrangemang

Ortnamn i Adelsö socken

Torsdagen den 13 februari berättade förste arkivarie Per Vikstrand från Institutet för språk och folkminnen i Uppsala om ortnamn i Adelsö socken, med hänvisning till äldre kartor och olika skriftliga källor. Ortnamn är ibland inte så lätta att tolka. Namnet Adelsö har t.ex. inget att göra med adel eller ö. Det tidigast belagda namnet på ön är Alsna, troligen från dialektordet *ala* "växa" och skall syfta på att ön är relativt höglänt och liksom växer upp ur sjön. Alsna övergår till Alsnu under 1200-talet och på 1500-talet heter ön Alsnön. Först i mitten på 1700-talet kommer namnet Adelsö i bruk.

Ytterligare ett exempel är namnet Hovgården. Byn hade tidigare samma namn som ön, Alsnu, men omnämndes 1482 som Hoffgardhen. Det är osäkert vad *hov* i Hovgården står för. Några alternativ är huvudgården, gården där kungen håller hov eller gården där man måste utföra hoveriarbete (ett slags dagsverke).

Deltagarantal: 34.

Från kungatron till schlagertron

I anslutning till årsmötet söndagen den 16 februari berättade Björn Rydberg om Ingvar de Forest, vars dotter Emmelie de Forest vann Eurovision Song Contest 2013 (som representant för Danmark). Ingvar de Forest var länge bosatt på Adelsö och födde framgångsrikt upp

Adelsö Hembygdslag

hundrasen Siberian husky. Enligt egen (och dotterns) utsago härstammade han från prinsen av Wales (sedermera Edvard VII) och en brorsdotter till kejsar Frans Josef av Österrike-Ungern. Kejsaren hade adlat Ingvars far Maurice, som senare blev engelsk medborgare, parlamentsledamot och nära vän med Winston Churchill. Enligt kungaexperten Marlene Eilers Koenig så var Maurice inte son till Edward VII. Ingvars mor var Margareta Armfeldt, född Engström.
Deltagarantal: 29.

Grindby 1540-1945

Lennart Rydberg berättade torsdagen den 13 mars om Grindbys historia fram till slutet av andra världskriget. Grindby omnämns första gången år 1540 såsom kronohemman. Gravfält från järnåldern vittnar dock om att Grindby är väsentligt äldre. Under början av 1600-talet fanns ryttare på Grindby, vilka ingick i det äldre indelningsverket. År 1634 förlänades Grindby till Casper Lilliecrona, men drogs 1685 åter in till kronan. Det första torpet under Grindby noterades 1653 såsom Grindtorp (senare som Grindbytorp) och torde vara identiskt med Samting. Grindby såldes som skattehemman 1718. År 1802 köpte bonden och riksdagsmannen Eric Andersson Grindby och blev den förste ägare som bosatte sig på gården. En statorpare bodde på Samting. Ett annat torp benämndes Sofielund. Till det nyanlagda torpet Hagalund flyttade 1866 Anders Andersson, som sedan 1852 bott i Samting. År 1926 köpte Anders sonson Erik Andersson Hagalund. Anders Gustaf Rydberg i Frutorp köpte 1888 3/32 mantal av Grindby och begärde laga skifte. På avstyckningen byggdes ganska snart Charlottenlund. Stenby köpte Grindby 1900 och år 1931 övergick gården till Alfrida Lindblad. Hennes son Johan David Lindblad blev hemmansägare och brukare 1943.
Deltagarantal: 29.

Baka i stenugn

Vårens bakningskurser hölls under Agneta Collbergs ledning i bagarstugan lördagen den 22 och söndagen den 23 mars. Sammanlagt deltog nio kvinnor, tre män och sju barn.

Ångans historik

Torsdagen den 3 april berättade teknikentusiasterna Bo Stolt och Sven Jönsson om ångkraftens historia och om dess betydelse för den industriella revolutionen och för samfärdseln i Europa. Redan den gamla greken Heron hade konstruerat en primitiv ångmaskin kallad Herons kula. Under 1700-talet utvecklades den moderna ångmaskinen och genombrottet kom i och med James Watts patent 1782, där ångkraften omvandlades till en vevrörelse. Det första ångfartyget kom 1802. År 1829 ägde den kända ånglokstävlingen i England rum, där John Ericssons Novelty snöpligt förlorade mot Stephensons Rocket. En nackdel med ångtekniken var att stora mängder kol krävdes för driften. Förbränningsmotorerna tog så småningom över och ersatte stora delar av ångtekniken, som idag mest lever kvar i ångturbinmaskiner.
Deltagarantal: 17.

En riksspelman spelar och berättar

Årets mest "hörvärda" kväll inträffade torsdagen den 24 april då riksspelmannen Lars Erik Jansson (fiol) underhöll oss tillsammans med Gösta Karlsson (dragspel), Staffan Eriksson (bas) och Per Erik Eriksson (dragspel). Lars Erik Jansson föddes 1927 och blev riksspelman 1966. Under ett halvsekel var han sommarboende på Adelsö och hans dotter Lizen Anterud tjänstgjorde nyligen som präst på Adelsö. Lars Erik Jansson fängslade publiken med sina Adelsöminnen och han varvade berättandet med musik, understödd av sina medmusikanter.

Adelsö Hembygdslag

Många Adelsöbor återupplevde minnet av ungdomens dansbanor. Lars Erik Janssons minnen finns nedtecknade i boken "Minnesbilder från Adelsö 1954-2002", som han givit ut med stöd av hembygdslaget.

Deltagarantal: 58.

Fågelskådning vid Hovgårdsviken

Lördagen den 10 maj fick vi återigen chansen att bekanta oss med vårens fåglar under Hasse Anderssons ledning. Målsättningen att vi skulle få se minst 20 fågelarter uppfylldes.

Höjdpunkterna var kärnhök och spelande skäggdoppingar. Ett lätt regn medförde att den medhavda matsäcken avnjöts inomhus efter fågelskådningen.

Deltagarantal: 10.

Revidering av Thordemans modell av Alsnö hus

Professor Björn Ambrosiani redogjorde på eftermiddagen lördagen den 24 maj för sina nya insikter i Alsnö hus arkitektur. Ruinen efter Alsnö hus grävdes ut 1916-17 av Bengt Thordeman, som därefter i sin doktorsavhandling beskrev hur han ansåg att slottet en gång sett ut. Thordeman hittade ingen naturlig ingång, utan antog att ett torn med trapphus legat på framsidan av Alsnö hus. Proportionerna blev därigenom förbryllande i och med att huset blev lika högt som långt, kring 30 m. Björn Ambrosiani har intresserat sig för frågan och studerat samtida byggnader och tidigare ansatser och kommit fram till en modifierad modell. En portal i Strängnäs kan vara av samma typ, eftersom man vid Alsnö hus hittat likartat profiltegel.

Portalen låg enligt Björn inte i nedre planet, utan en våning upp relativt källarplanet och således kunde Thordeman inte hitta någon huvudingång i källarplanet.

Källarplanet med sin ingång låg troligen i samma nivå som den äldre kungshallen, medan den pampiga ingången alltså låg högre upp. Jill Breiler har ritat en ny modell med denna ansats. Modellens proportioner blir därmed mer i linje med andra ståtliga byggnader vid samma tid.

Björn Ambrosiani avser att komma ut med ett särtryck av denna nya rekonstruktion av Alsnö hus. Efter paus vandrade vi till Hovgårdsområdet och fortsatte diskussionen. Intresset var stort och därmed blev diskussionen inte uttömd förrän efter totalt tre timmar!

Deltagarantal: 18 (varav ett barn).

Vandringsdagen

Adelsös vandringsdag arrangerades traditionsenligt av Adelsö föreningsråd på Kristi himmelfärdsdag, som 2014 inföll den 29 maj. Hembygdslaget bjöd som sig bör på mjöd och saft vid Kunsta gravfält och informerade om gravfältet. Ca 300 personer passerade i det fina vädret.

Hembygdsgdagen - tema "Världsarvet Birka-Hovgården"

Hembygdsgdagen 2014 arrangerades söndagen den 10 augusti och inleddes med att hembygdslagets ordförande hälsade alla välkomna. Sedan följde ett nytt och uppskattat musikinslag: "Adelsö blåsare" under ledning av Johan Wallnäs. I Hembygdsgården visades Riksantikvarieämbetets modell över världsarvet Birka-Hovgården med tillhörande datorbildspel och planscher. Några Adelsökonstnärer ställde också ut i Hembygdsgården. På marknaden salufördes lokala produkter från Adelsö och Björn och Phyllis Ambrosiani sålde sina arkeologiska skrifter. Ölaget spelade vid flera tillfällen under dagen. I bagarstugan bakades bröd i vedugn och utanför bagarstugan visade Ewa Dahlström hur man spinner med spinnrock. Ponnyridning anordnades av familjen Ahrnborg. Till årets lotteri hade många fina priser skänkts. Kafé Hovgården serverade mat och kaffe. Antalet besökare uppskattades till över 300.

Adelsö Hembygdslag

En arkeologisk grundfunktion - att datera

Torsdagen den 18 september beskrev Björn Ambrosiani hur arkeologerna kan uppskatta åldern på sina fynd genom såväl relativa och absoluta tidsskalor. Artonhundratalets naturvetenskap och utvecklingslära ställde tidigare dateringar och bibelns skapelseberättelse i skuggan. Utgående från bibeln hade t.ex. biskop Ussher på 1600-talet fastslagit att världen skapades 4000 år före Jesu födelse. Nu utvecklades i stället olika metoder för relativ datering. Treperiodsystemet med sten-, brons- och järnålder introducerades. Hildebrand och Montelius utvecklade typografin på 1870-talet genom att jämföra olika föremåls utvecklingsstadier. Stratifiering, dvs. registrering av fyndens position och djup under jord, är ytterligare en metod att avgöra relativ tid. Metoden har använts vid utgrävningar på Birka. Under tidigt 1900-tal tillkom ytterligare metoder för att bestämma tid, t.ex. lervarvsräkning, pollenanalys och landhöjning. På 1950-talet kom absolut datering genom radioaktiv datering enligt C14-metoden och dendrokronologisk datering (årsringars antal och utseende). C14-metoden måste dock kalibreras mot lokala dendrologiska data. Dendrokronologiska data för Birka saknas. Vikingatidens kronologi bygger främst på metallföremålens typografi. Man har kunnat bestämma att hamnen vid Hovgården är cirka 100 år äldre än hamnen i Birka.
Deltagarantal: 14.

Potatisprovning

Under ledning av Agneta Collberg provsmakades torsdagen den 2 oktober sex potatissorter: Princess, Rocket, Blue Belle, Professor Woltmans röda potatis, Amandine och Vit drottning. Kaffe och Kronans kaka var uppskattade tillbehör. Kvällens ”bäst i test” blev Blue Belle.
Deltagarantal: 5.

Baka i stenugn

Fredagen den 10 oktober på förmiddagen fick 21 elever från Munsö skola under ledning av Agneta Collberg prova på att baka i Uppgårdens vedeldade ugn. På eftermiddagen tog sedan Agneta emot 13 barn från Adelsö förskola.
Lördagen den 11 oktober och söndagen den 12 oktober höll Agneta bakningskurser för sammanlagt 15 kvinnor, 7 män och 3 barn.

Studiebesök på Adelsö Bryggeri

Torbjörn Svensson, en av de tre ägarna till Adelsös mikrobryggeri, tog emot oss lördagen den 25 och söndagen den 26 oktober. Mikrobryggeriet ligger i handelsbodens källarplan. Torbjörn beskrev de olika stegen i ölframställningen: kokning av malt till mäska, tillförsel av humle samt jäsning och lagring. Allt sker under noggrann temperaturreglering och hela processen tar tre till fyra veckor. Tappning och etikettering har hittills skett för hand och varit tidskrävande, men nyligen har en begagnad tappningsmaskin köpts in och installerats i en intilliggande byggnad. Efter besöket på bryggeriet fick vi tillfälle att i ”Pannrummet” testa ölsorterna Redemption, Boom Boom Blonde, Rocket, R.E.S.P.E.C.T. och Red House.
Deltagantal: 32 personer den 25 och 27 personer den 26 oktober.

Bin till nytta och nöje

Lars Hellander är styrelseledamot i Sveriges biodlares riksförbund samt en stark förespråkare för biodynamisk odling. Torsdagen den 30 oktober berättade han för oss om binas betydelse och om de hot som de i dag utsätts för. Tambin står för 1/3 av pollineringen av våra växter och bidrar därigenom avsevärt till vår matförsörjning. En bikupa kan producera 30-40 kg honung per säsong. Andra produkter från bin är pollen, vax, bikitt, drottninggelé och bigift. Det allvarligaste hotet mot svenska bin är ett kvalster, varroa, som angriper både larver och

Adelsö Hembygdslag

vuxna bin och kan ta kål på hela samhällen. Det näst allvarligaste hotet är bekämpningsmedel, speciellt de med tillsatser av nikotin, vilket effektivt tar död även på bin. I USA kan bin dö även av utmattning; enorma odlingar av en enda gröda, pollinerade med stöd av mobila bikupor, gör variationen av växter för liten.

Deltagarantal: 11.

Jultallrik med visor och Adelsöbilder

Den traditionella jultallriken serverades i år torsdagen den 27 november i Hembygdsgården. Adelsö Hembygdslag firade 40 år som förening och en skrift över de senaste tio årens verksamhet delades ut. Meg och Christer Karlson underhöll med sång och gitarrspel. Anders Sahlén presenterade gamla bilder från Adelsö ur Hembygdslagets omfattande arkiv.

Deltagarantal: 43.

Tomteverkstad

Under ledning av Agneta Collberg anordnades lördagen den 13 december årets tomteverkstad. I tomteverkstaden tillverkades tvålvård, lavendelpåsar, vetekuddar, armband, halsband, målade lådor och hjärtan, potatisstickor, fågelholkar, fågelmatare, osthyvlar, korthållare, nyckelbrickor och mycket mer.

Agneta hade hjälp av Mats Lundgren, Siri Lundmark, Lisa Nordemo, Gunilla Bystedt, Gunnar Axe samt Lars och Maria Skedinger

Deltagare: 35 glada barn.

Hembygdsmuseet Uppgården

Byggnaderna

En frostsäker **vattenutkastare** har installerats på utsidan av mangårdsbyggnaden.

Museets magasin har fått en ny **vindslucka**.

Bredbandsanslutning finns nu i Uppgården genom kommunens försorg, främst för att serva Vikingabiblioteket, men vem som helst kan ansluta sig till Internet via WiFi (Hovgarden105).

Stolarna i mangårdsbyggnadens sal har renoverats.

Strömbrytaren i början av trappan upp till mangårdsbyggnadens övervåning har flyttats till en plats där den inte längre kan hamna bakom dörren.

Ledstången i trappan har höjts för att ge bättre stöd.

En ny **ramp till toaletterna** i vagnslidret har gjorts i ordning.

Bagarstugans fönsterkarmar har målats.

Bakbordet i bagarstugan har försetts med en ställning under bordsskivan.

Magasinet. Taket på magasinet läcker och en timmerstock behöver bytas enligt en besiktning utförd av byggnadsantikvarie Hedvig Bellberg för drygt två år sedan. Vi har tidigare sökt bidrag för denna renovering utan resultat. Nu lär det finnas statliga pengar för renovering av hembygdsgårdar och Bellberg har uppmanat oss att söka på nytt. Offert har ställts ut av ett Ekeröföretag och en förnyad ansökan skickades in till länsstyrelsen i början av december. Beslut förväntas tas i mitten av januari 2015.

Trädgården

Utemöbler. Två soffor och sex stolar har nytillverkats till trädgården.

Till Örtgården har **fröer av gamla växtsorter** köpts in från Nordiska Genbanken och dessutom en del **växter** från Gustavshill.

Adelsö Hembygdslag

Skyltar som berättar om Örtagårdens växter och deras användning har köpts in från Dals-Rostocks örtagård.

Visningskupa med bin. Christer Svanberg har erbjudit hembygdslaget att sätta upp en s.k. visningskupa med bin intill örtagården, vilket vi tacksamt har accepterat. Arbetet, som inte kunde slutföras under hösten, tas upp igen under sensvåren.

Museisamlingarna och arkivet

Arkivsystem. Arkivmaterialet kommer i fortsättningen att förtecknas enligt **systemet ”Signum”**.

Inventeringen av gamla dokument fortsatte under året, bl.a. i fråga om papper som hembygdslagets första ordförande Linnea Kulle-Lindblad lämnat efter sig.

Museipärmarna, som innehåller bilder på alla våra museiföremål, förvaras i fortsättningen i arkivrummet i mangårdsbyggnaden.

Fotoarkivet. Under året har arbetet med hembygdslagets fotoarkiv fortsatt, bl.a. med identifiering av avbildade personer tillsammans med en grupp äldre Adelsöbor.

Gåva. Hembygdslaget har tacksamt mottagit en gåva från förra ordföranden Anders Sahlén i form av ett aktiebrev utfärdat 1868 av det företag som drev Adelsö tegelbruk.

Övrigt

Hembygdslaget 40 år. Med anledning av att hembygdslaget 2014 fyllde 40 år har en skrift, som berättar om åren 2005-2014 tagits fram. Skriften, som är ett komplement till den 30-årsskrift som färdigställdes för tio år sedan, delades ut vid jultallriken och finns publicerad på hembygdslagets hemsida.

Adelsö föreningsråd. Hembygdslaget stod i tur att under året 2014 vara ordförande i föreningsrådet. Uppdraget sköttes av Mats Lundgren.

Utbyte med andra hembygdsföreningar. Ekerö/Munsö hembygdsförenings årliga utflykt gick år 2014 med buss till Adelsö. Björn Rydberg var reseledare. Hembygdslaget berättade för ett 50-tal åhörare om Hanmora som en del i ett allsidigt program för att presentera Adelsö.

Utvidgat strandskydd. Hembygdslaget hade utsetts att vara remissinstans på Adelsö för ett förslag om utvidgat strandskydd. Remissvaret utarbetades i samråd med föreningen Värna Adelsö och skickades till Stockholms läns hembygdsförbund, som vidarebefordrade svaret till länsstyrelsen.

Hjärtstartare. Hembygdslaget har givit ett ekonomiskt bidrag till två hjärtstartare, som införskaffats på initiativ av föreningsrådet.

Gamla kulturväxter. Hembygdslaget har deltagit i ett möte inom Stockholms läns hembygdsförbund, som handlade om att bevara gamla kulturväxter. Man berättade bl.a. om projektet POM, där personer från lantbruksuniversitetet i Alnarp åker runt landet och samlar in växter och fröer från gamla sorter. I vår är POM inbjudna att hålla ett föredrag för hembygdslaget. Nordiska Genbanken har tusentals ”gamla” fröer.

Birkautställningen. Riksantikvarieämbetets Birkautställning flyttades till Hembygdsgården den 11 april och byggdes upp under maj månad. Hembygdslaget lät tillverka skyltar där utställningens affischer sedan monterades. Efter förfrågan från hembygdslaget beslutade Ekerö kommun att två ungdomar skulle få sommarjobb som utställningsguider. Utställningen invigdes den 17 juni och fick stå kvar till kungabesöket den 3 september.

Uthus på Uppgården. Från Ekerö kommun fick Hembygdslaget en begäran om samråd rörande ett tilläggsavtal angående ett nytt uthus/växthus på Uppgården. Uthuset skulle användas av Café Hovgården för växter och informationsmaterial. I Hembygdslagets svar

Adelsö Hembygdslag

framhölls att större delen av fastigheten har byggnadsförbud enligt fornminneslagen. Resterande yta behövs för Hembygdslagets aktiviteter på hembygdsdagar och kan inte samtidigt rymma ett stort växthus. Hembygdslaget vill bevara Uppgårdens karaktär av en gård i början av 1900-talet. Hembygdslaget föreslog att uthuset/växthuset byggs på den kommunala marken på andra sidan vägen väster om Uppgården.

Lotteriet på hembygdsdagen har under många år skötts av Björn Rydberg och Lasse Karlsson, men i år lämnade de ifrån sig uppdraget. Vi vill tacka dem för den stora insats de gjort för hembygdslaget!

Lars Erik Janssons minnen finns nedtecknade i boken "Minnesbilder från Adelsö 1954-2002", som under året gavs ut med stöd av hembygdslaget.

Adelsönytt. Hembygdslagets verksamhet beskrevs i en artikel i Värna Adelsös tidning Adelsönytt's sommarnummer.

Vandringsdagen. Nya bockar har tillverkats till den mjödhornsbräda som används vid hembygdslagets station på Kunsta gravfält.

Adelsö i januari 2015

Jan Bystedt

Agneta Collberg

Göran Lindblad

Siri Lundmark

Per Lundstedt

Stintan Qviberg

Lars Skedinger

Gunnar Axe

Anders Ellström

Mats Lundgren

K V Jacobson